

2. Кострова О.А. Экспрессивный синтаксис современного немецкого языка. Москва : Флинта, 2004. 238 с.
3. Лозинская Е.А. Сложноподчинённые предложения с вопросительным предложением второго порядка в современном немецком языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Калинин, 1973. 26 с.
4. Наумова М.В. Интеррогативный диалог (на материале английского языка) : дисс. ... канд. филол. наук. Белгород, 2005. 150 с.
5. Duden. Die Grammatik. Mannheim-Leipzig-Wien-Zürich : Dudenverlag. 2006. 1343 s.
6. Kaiser D. Sprache der Nähe – Sprache der Distanz: eine relevante Kategorie für den DaF-Unterricht. *Deutsch als Fremdsprache*. 1996. S. 3–9.
7. Weinrich H. Textgrammatik der deutschen Sprache. Mannheim. 1993. 1101 s.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

1. Das Experiment, Regie : Oliver Hirschbiegel. Deutschland: Fanes Film, Senator Film Produktion GmbH, Seven Pictures, Typhoon AG. 2001. 119 Min.
2. Lola rennt (Spielfilm), Regie: Tom Tykwer. Deutschland : X-Filme / Creative Pool / WDR / arte. 1998. 81 Min.
3. Sophie Scholl – Die letzten Tage (Spielfilm), Regie: Marc Rothemund. Deutschland: Goldkind Filmproduktion GmbH & Co. KG (München), Broth Film (München); in Co-Produktion mit: Bayerischer Rundfunk (BR) (München), Bayerischer Rundfunk (BR) / Arte (München), Südwestrundfunk (SWR) (Stuttgart), Arte Deutschland TV GmbH, Baden-Baden. 2005. 116 Min.
4. Wer früher stirbt, ist länger tot (Spielfilm), Regie : Marcus Hausham Rosenmüller. – Deutschland : Roxy-Film Farbe. 2006. 102 Min.
5. Die Welle (Spielfilm), Regie : Dennis Gansel. – Deutschland: Rat Pack Filmproduktion GmbH, Constantin Film Produktion. 2008. 107 Min.

УДК 811.111'22:159.964.21

НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ КОМУНІКАНТА-ОБ'ЄКТА ПРИМИРЕННЯ

NONVERBAL MEANS IMPLEMENTING STRATEGIC AIMS OF THE INTERLOCUTOR WHO IS THE OBJECT OF RECONCILIATION

Передон Н.О.,

orcid.org/0000-0002-4755-8285

кандидат філологічних наук,

*старший викладач кафедри іноземних мов гуманітарних спеціальностей
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*

Стаття присвячена дослідженню невербальної поведінки об'єкта примирення (учасника комунікативної ситуації «примирення», що є постраждалою внаслідок конфлікту стороною). Виокремлено та проаналізовано невербальні компоненти комунікації, за допомогою яких реалізуються кооперативна та конфронтаційна стратегії спілкування. Встановлено, що невербальній поведінці об'єкта примирення притаманне об'єднання НВК у кластери. Теоретичні положення проілюстровані прикладами з творів сучасної англомовної літератури, що репрезентують ситуацію «примирення» в усній неофіційній комунікації.

Ключові слова: невербальні компоненти комунікації, комунікативна ситуація «примирення», об'єкт примирення, ініціатор примирення, кооперативна стратегія, конфронтаційна стратегія.

Статья посвящена изучению невербального поведения объекта примирения (участника коммуникативной ситуации «примирение», который является пострадавшей вследствие конфликта стороной). Определены и проанализированы невербальные компоненты общения, с помощью которых реализуются кооперативная и конфронтационная стратегии коммуникации. Установлено, что невербальному поведению объекта примирения присуще объединение НВК в кластеры. Теоретические положения проиллюстрированы примерами из произведений современной англоязычной литературы, в которых представлена ситуация «примирение» в устной неофициальной коммуникации.

Ключевые слова: невербальные компоненты коммуникации, коммуникативная ситуация «примирение», объект примирения, инициатор примирения, кооперативная стратегия, конфронтационная стратегия.

The focus of the article is to explore the nonverbal behaviour of the interlocutor who has suffered from the conflict and is the object of reconciliation. Complex analysis has made it possible to determine and study further the nonverbal means of communication used by the object of reconciliation in the process of implementing cooperative and confrontation strategies of communication. The author has come to the conclusion that nonverbal clusters are a characteristic feature of the communicative behaviour of the interlocutor who is the object of reconciliation. The theoretical foundations are illustrated by the examples from the works of modern literature written in the English language. All of the examples represent the communicative behaviour of participants in the situation of "reconciliation" in the process of informal speech interaction.

Key words: nonverbal means of communication, communicative situation of "reconciliation", object of reconciliation, initiator of reconciliation, cooperative strategy, confrontation strategy.

Постановка проблеми. Для лінгвістики ХХІ століття аксіомою є твердження про те, що для ґрунтовного та достовірного аналізу будь-якої комунікативної ситуації необхідне врахування не тільки її вербального складника, але й обов'язково невербального. Невербальні компоненти комунікації (далі – НВК) відіграють безпосередню роль у гармонізації відносин між учасниками спілкування і досягненні ними примирення, оскільки вміння правильно декодувати невербальні знаки – одна з умов забезпечення взаєморозуміння. Невербальні засоби дають змогу судити про щирість співрозмовника та правдивість його вербально вираженого повідомлення [4, с. 546].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення невербальних компонентів комунікації – один із пріоритетних напрямів мовознавчих досліджень. Цій проблемі присвячені роботи Ф.С. Бацевича, Дж. Борґа, І.Н. Горелова, Г.Ю. Крейдліна, В.О. Лабунської, Л.В. Солошук, І.І. Серякової, О.А. Янкової, М. Argyle, R.L. Birdwhistell, J.K. Burgoon та багатьох інших. Значний інтерес до вивчення НВК та особливостей їх функціонування під час мовленнєвої взаємодії пояснюється тим, що процес реалізації мовцем своїх комунікативних потреб – це розгортання складної сукупності семіотичних засобів, серед яких вербальне є лише верхівкою айсберга і має бути доповнене аналізом інших паравербальних форм, які використовуються в процесі спілкування [7, с. 21]. Такий підхід до вивчення комунікативної взаємодії дає змогу забезпечити більш усвідомлене та глибоке розуміння її закономірностей.

Постановка завдання. Мета і завдання розвідки – виокремити та схарактеризувати спектр невербальних компонентів спілкування, якими послуговується об'єкт примирення (учасник комунікативної ситуації «примирення», що є постраждалою внаслідок конфлікту стороною).

Виклад основного матеріалу. Спілкування не може відбуватися ізольовано від конкретної комунікативної ситуації. Емоційна інформація, що виражається невербальними компонентами комунікації, слугує обов'язковим елементом будь-якого процесу мовленнєвої взаємодії

[5, с. 150–151]. Під час дослідження з'ясовано, що характерними репрезентантами невербальної поведінки об'єкта примирення, які супроводжують, доповнюють, а подекуди і замінюють його вербальні висловлення, є *екстралінгвальні, просодичні, кінесичні, такесичні та проксемічні* невербальні компоненти комунікації. Вибір НВК значною мірою залежить від стратегії спілкування, якої дотримується об'єкт примирення.

Плач як один з *екстралінгвальних НВК* – характерна психофізіологічна реакція, що супроводжує мовленнєву діяльність комуніканта, який виступає у ролі об'єкта примирення. Сльози можуть доповнювати вербальну реалізацію кооперативної та конфронтаційної лінії поведінки цього учасника аналізованої комунікативної ситуації. У межах реалізації кооперативної стратегії ця психофізіологічна реакція свідчить про готовність прийняти вибачення та відновити гармонійні стосунки з ініціатором примирення:

"Baby girl, I apologize for lying to you and for skirting around the issues instead of helping you deal with what happened to you. [...] Can you forgive me?"

"Of course, I forgive you momma." I cried these words in my mother's chest. A burden I carried around my entire life was no longer there. My tears washed away all of the pain and anguish I felt [23, с. 62].

Плач у наведеному фрагменті символізує новий етап стосунків, очищення та позбавлення від тягаря образ, страждань і болю, які переживав комунікант через конфлікт і розрив стосунків, до якого він призвів (*A burden I carried around my entire life was no longer there. My tears washed away all of the pain and anguish I felt*).

У процесі реалізації конфронтаційної стратегії спілкування сльози об'єкта примирення маніфестують його напружений емоційний стан, значні переживання, викликані малефективним учинком ініціатора примирення та ситуацією загалом.

"I can begin to tell you how sorry I am." [...]

"Even if I believed you, I can't forgive you," I say. I blink away my tears and he puts his head in his hands.

"You don't love me?" he asks looking at me between his fingers.

"Yes. I do," I admit. The truth of my confession weighs heavily between us.

"Then why can't you forgive me?"

"Because this is unforgivable" [25, с. 26–27].

У наведеному прикладі сльози маркують емоційні переживання об'єкта примирення. Рішення про відмову від відновлення гармонійних стосунків із коханою людиною є складним, проте, на думку жінки, воно – єдино можливе і правильне в ситуації, яка склалась.

Голос, що належить до **просодичних НВК**, – один із найважливіших чинників, які визначають та організують комунікацію [1, с. 212]. Голосові характеристики регулюють та уточнюють сприйняття співрозмовником інформації. Інтонаційне забарвлення надає однакового за семантикою та структурою висловленню значення того чи іншого мовленнєвого акта в усному спілкуванні [6, с. 67].

Важливим параметром невербальної поведінки в ситуації «примирення» є *гучність голосу*. Збільшення гучності пов'язане, насамперед, з емоційним складником перебігу комунікації. За допомогою гучного голосу, як засвідчує аналіз емпіричного матеріалу, об'єкт примирення маніфестує відмову від відновлення гармонійних стосунків. Домінуючими на цьому етапі спілкування є почуття образи, обурення та гніву, викликані проханням співрозмовника його пробачити.

Ray broke in, "Honey, I've been searching all over for you. Oh Jesus, you called! Are you all right? Forgive what I have done."

She wanted to be big enough not to hate him, to let it pass. But she found herself shouting. "I can't. I can't forgive, Ray!" [14, с. 72].

Аналізований параметр просодичного НВК засвідчує значні переживання, які викликає в об'єкта примирення комунікативна ситуація, та неможливість контролювати свої негативні емоції.

Слова прощення, навпаки, вимовляються тихим голосом, оскільки це «голос поваги та утішання» [1, с. 230].

"[...] I disappeared." His eyes met mine, filled with an anger that confirmed he would never forgive himself for making that decision. [...]

It was then I noticed the tremble that had taken over his body. I stepped closer, pressing my head against his chest, taking his hands in mine, hoping that physical touch would help him. Yet, it was my words that seemed to deliver some measure of solace. "I forgive you..." I whispered softly. "I forgive you..." [12, с. 201].

Згода пробачити, вимовлена тихим голосом, є не тільки безпосередньою демонстрацією готов-

ності відновити гармонійні стосунки, але й спробою заспокоїти та втішити партнера з комунікації.

Усмішка як один із **кінесичних НВК** може брати участь у передаванні всіх фундаментальних емоцій людини, передусім позитивних [8]. Це типовий прояв радості, задоволення, щастя тощо [1, с. 340].

Однак дослідження невербальної поведінки об'єкта примирення засвідчує, що під час аналізу усмішки потрібно враховувати наявність мовних операторів, які модифікують цей НВК та уточнюють його значення. Наприклад, лексема *smile* у складі словосполучень *a genuine / friendly / soft / warm smile* експлікує позитивне ставлення до ініціатора примирення, говорить про кооперативну налаштованість об'єкта примирення, бажання та готовність відновити гармонійні стосунки з партнером із комунікації:

"Can you ever forgive me, Noreen?" A soft smile crossed Noreen's face. "I have already forgiven you, Ray" [24, с. 274].

Негативне емоційне забарвлення власноруч посмішкам, що вербалізуються за допомогою лексеми *sneer* та лексеми *smile*, значення якої уточнене прикметниками *arrogant, bitchy, contemptuous, evil, sardonic, scornful*. Така посмішка маркує дотримання об'єктом примирення конфронтаційної стратегії та недоброзичливе ставлення до співрозмовника.

У наведеному далі прикладі ініціатором примирення є матір, яка просить у дочки пробачення за те, що прочитала її щоденник.

"I don't know what came over me," I said to Reggie. "Forgive me."

"Who are you to set yourself up as a righteous, snooping know-it-all? How dare you pry into my life, searching my belongings. I can't forgive you." Her face hardened into a concrete sneer [21, с. 174].

Посмішка у представленому фрагменті – невербальний складник конфронтаційної стратегії. Вона маніфестує зневажливе ставлення об'єкта примирення до вчинку ініціатора примирення, що спричинив конфлікт, та до самого ініціатора примирення.

Отже, усмішка / посмішка як невербальний компонент комунікації з «широкою семантикою» (О.А. Янова) здатна репрезентувати в мовленні об'єкта примирення протилежні стратегії спілкування.

Такесичні НВК представлені в комунікативній поведінці об'єкта примирення *дотиками*. Аналізовані НВК можуть бути проявом як позитивного, так і негативного афекту й реалізувати, відповідно, кооперативну та конфронтаційну стратегії.

Використання у ситуації «примирення» саме цього виду невербальних компонентів комунікації на позначення кооперативної налаштованості є виправданим, оскільки дотики можуть виражати підтримку, втішання, схвалення та прихильність. Тривалий дотик є маніфестацією єднання з партнером із комунікації [3, с. 162]. Найхарактернішими підвидами дотиків, що застосовуються об'єктом примирення в межах кооперативної стратегії, є НВК «взяти за руку», «обійняти» та «поцілувати»:

After a long pause, he said, "I don't know how to tell you how sorry I am." Tully reached over and held his hand, and there it was, between them again, all the years they'd spent together, all the times they'd laughed and cried and hoped and dreamed. "I'll forgive you for breaking my heart if you forgive me, too. For all of it."

He nodded slowly, his eyes glazed with tears [18, с. 390].

У наведеному прикладі об'єкт примирення вдається до використання дотику, вербальним вираженням якого є словосполучення "to hold one's hand". В англійській мовній культурі такий НВК маніфестує любов, приязне ставлення та відчуття близькості з партнером із комунікації [9]. Дотик і продовження тактильного контакту (*held his hand*) актуалізує намір об'єкта примирення прийняти вибачення та відновити гармонійну інтеракцію з партнером зі спілкування. Авторська ремарка описує відчуття, які переживає комунікант: безпосередня близькість з ініціатором примирення викликає спогади про тривалі довірливі стосунки, а також радісні та сумні моменти, пережиті разом (*there it was, between them again, all the years they'd spent together, all the times they'd laughed and cried and hoped and dreamed*).

У наступному уривку одним із засобів кооперативної лінії поведінки є такесичний НВК "to hug somebody":

"I'm sorry!" he yelled stridently. "Please forgive me, Sir, please!"

I hugged him tightly. "I forgive you" [17, с. 129].

Обійми в наведеній комунікативній ситуації маніфестують щирість наміру пробачити партнера зі спілкування та бажання примиритись із ним. Характер обіймів уточнюється прислівником *tightly*, який надає дотику додаткової експресивності та переконливості.

Поцілунок у невербальній поведінці об'єкта примирення також слугує імплементації кооперативної стратегії, оскільки його використання дає змогу продемонструвати близькість із співрозмовником [3, с. 160], почуття любові та прихильності до нього.

"Forgive me, please," he asked, tears in his eyes. "The things I said to you, the things I did, the way I acted..."

"I forgive you it all," I said, kissing his cheeks, his eyes [16, с. 65].

Поцілунок у цьому фрагменті маніфестує щире бажання об'єкта примирення відновити гармонійну інтеракцію з ініціатором примирення.

До дотиків-проявів *негативного* афекту відносять ті, що однозначно сприймаються як прояв недружнього ставлення. Вони свідчать про гнів і репрезентуються у формі ударів, ляпасів, занадто міцних рукоштовань [2, с. 66]:

"Lady, please forgive me. Yes, I should have told you from the start. I honestly didn't know that he would hurt you. I swear. If I would've known, I would've protected you from him [...]" She slapped him. "You didn't warn me about him. You bastard!" [22, с. 154].

Такесичний НВК, що є проявом негативного афекту, представлений у вигляді невербального знака "to slap somebody" та експлікує дотримання об'єктом примирення конфронтаційної стратегії.

Необхідно зауважити, що дотики більшою мірою, ніж інші невербальні компоненти спілкування, залежні від статусно-рольових параметрів учасників комунікативної ситуації. Використання цих НВК обмежене такими чинниками, як соціальний і комунікативний статуси партнерів зі спілкування, їхній вік і ступінь близькості стосунків.

Зміна дистанції між комунікантами як різновид *проксемічних НВК* може репрезентувати як кооперативну, так і конфронтаційну лінію поведінки об'єкта примирення в ситуації гармонізації інтерперсональної взаємодії: збільшення відстані, відсторонення від співрозмовника говорить про дотримання конфронтаційної стратегії спілкування, а її зменшення сигналізує про кооперативну налаштованість об'єкта примирення:

"Please I beg you to forgive me," she pleaded as she reached for him. He took a step back from her reach. "No Cora, I can't forgive you for what you have done this time" [19, с. 113].

У відповідь на благання ініціатора примирення про пробачення та спробу тактильного контакту об'єкт примирення свідомо вдається до збільшення відстані (*He took a step back from her reach*). Така невербальна поведінка демонструє конфронтаційну налаштованість, що надалі втілена у вигляді вербального повідомлення (*No Cora, I can't forgive you for what you have done this time*).

"I love you Michael but I have done terrible things not worthy of your forgiveness. I am only a human and right now I feel so ashamed of myself"

she said sobbing. *I came close to her as she wept, drew closer to her and kissed her. "I forgive you my love"* [13, с. 114].

Фрагмент демонструє зменшення відстані між співрозмовниками. Об'єкт примирення вдається до цього проксемічного НВК задля можливості подальшої реалізації ще одного невербального засобу спілкування – поцілунку (*I came close to her as she wept, drew closer to her and kissed her*). Аналізовані невербальні компоненти маніфестують у наведеній комунікативній ситуації кооперативну стратегію об'єкта примирення та його готовність до відновлення гармонійного спілкування з партнером з комунікації.

Під час дослідження встановлено, що характерною ознакою невербальної поведінки об'єкта примирення є об'єднання НВК у **кластери**. Типовими є такі **двокомпонентні кластери**:

– кінесичний НВК + кінесичний НВК:

"I am so, so sorry, Gabby. I would do anything to turn the clock back and change my behaviour, but I can't. [...]" Gabby nods, looking her friend in the eye, knowing everything she is saying is genuine, heartfelt [15, с. 333];

– **екстралінгвальний НВК + такесичний НВК**:

"Forgive me," James said tenderly [...]

"I forgive you," she sobbed, clinging to him [11, с. 178];

– **проксемічний НВК + такесичний НВК**:

"Please forgive my foolish curiosity. I had no right asking, especially since we have only just met [...]" Candace leaned forward and placed her hand over one of Maire's work roughened hands. "Don't worry about it" [20, с. 39];

– **кінесичний НВК + екстралінгвальний НВК**:

"Oh, Arthur, thank God you're safe!" she cried. "We were so worried. What an awful mother I was, not to notice you weren't with us this morning. My dear, sweet boy, can you ever forgive me?" Arthur closed his eyes and breathed a contented sigh. "I forgive you" [26, с. 259].

Багатокомпонентні кластери НВК у невербальній поведінці об'єкта примирення поодинокі. Наведений далі уривок демонструє поєднання кінесичних, проксемічних і такесичного НВК.

"And... I forgive you. I believe that you didn't do anything. I don't think you're that evil." She smiled and sat on the bed next to him. After looking into his saddened eyes, she leaned in and passionately kissed him [10, с. 218].

Висновки. Отже, невербальні компоненти спілкування є обов'язковим і невіддільним складником комунікативної поведінки об'єкта примирення. Вони репрезентовані екстралінгвальними НВК на позначення психофізіологічних реакцій (плач), просодичними НВК (гучність голосу), кінесичними НВК (усмішка / посмішка), такесичними НВК (дотики-прояви позитивного і негативного афектів) та проксемічними НВК (збільшення й скорочення дистанції з партнером із комунікації). Характерною ознакою невербальної поведінки об'єкта примирення є об'єднання НВК у кластери, що збільшує їх персуазивний потенціал.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у більш детальному вивченні ролі невербального складника в перебігу комунікації в ситуації «примирення».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Крейдлин Г.Е. Невербальная семиотика. Москва : Новое литературное обозрение, 2002. 581 с.
2. Мальшева Е.В. Опыт исследования кинестетических действий в диалоговой интеракции. *Мир лингвистики и коммуникации* : электронный науч. журн. 2009. № 3(16). Т. 1. С. 63–76.
3. Нэпп М., Холл Д. Невербальное общение. Санкт-Петербург : Прайм-Евразнак, 2004. 256 с.
4. Папп Ф. Паралингвистические факты. Этикет и язык. *Новое в зарубежной лингвистике*. 1985. Вып. 15. С. 546–553.
5. Приходько Г.І. Невербальні засоби вираження емоцій. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: «Філологічні науки»*. 2015. № 4. С. 150–153.
6. Солощук Л.В. Взаємодія вербальних і невербальних компонентів комунікації у сучасному англomовному дискурсі : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04 / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2009. 469 с.
7. Сорокин Ю.А. Человек говорящий в его модусах и отношениях. *Массовая культура на рубеже XX-XXI веков : Человек и его дискурс*. Москва : Азбуковник, 2003. С. 7–23.
8. Янова О.А. Номінативно-комунікативний аспект позначення усмішки як компонента невербальної поведінки (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Київський нац. лінгв. ун-т. Київ, 2002. 19 с.
9. Body Language Dictionary [Electronic resource]. URL: <http://www.bodylanguageproject.com/dictionary>.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

10. Ashlee J. Love in Ruins. Mustang : Tate Publishing, 2010. 271 p.
11. Eller J.M. Lore of the Fallen. Bloomington : Trafford Publishing, 2007. 211 p.
12. Falter L. Reckoning. New York : Audeamus LLC, 2011. 273 p.
13. Folefac E. Duce Kingdom. Bamenda : Langaa, 2013. – 200 p.
14. Freedman J. The Last Brazil of Benjamin East. Oregon : BookBaby, 2015. 294 p.
15. Green G. Tempting Fate. London : St. Martin's Press, 2014. 352 p.
16. Hall T.F. Point of No Return. Morrisville : Lulu.com, 2014. 222 p.
17. Hall T.F. Tempest of Vengeance. Morrisville : Lulu.com, 2015. 246 p.
18. Hannah K. Fly Away. London : Pan Macmillan, 2014. 400 p.
19. Helton S. In the Moonlight. Bloomington : AuthorHouse, 2011. 388 p.
20. James M. St. Fool's Gold. Morrisville : Lulu.com, 2013. 152 p.
21. Kaplan F. The Prettier Sister. Conshohocken : Infinity Publishing, 2006. 288 p.
22. Shannon A. Life's Written Past. Morrisville : Lulu.com, 2010. 258 p.
23. Spivey A.R. Step Off the Edge. Ashlea Renee Spivey, 2010. 290 p.
24. Staley L.K., Jacobsen S. 1230 North Garfield. Bloomington : iUniverse, 2014. 296 p.
25. Todd A. After We Collided. New York : Simon and Schuster, 2014. 688 p.
26. Ward M. War of the World Records. London : Penguin, 2014. 400 p.

УДК 811.111:165.194

ТИПОЛОГІЯ КОНЦЕПТІВ У СУЧАСНІЙ КОГНІТИВНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

THE TYPOLOGY OF CONCEPTS IN MODERN COGNITIVE LINGUISTICS

Пліс В.П.,*orcid.org/0000-0001-8922-1093**викладач кафедри методики та практики викладання іноземної мови
факультету іноземних мов
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*

Стаття присвячена типології концептів у сучасній когнітивній лінгвістиці. У ХХ ст. поруч із мовознавством були такі науки, як культурологія та країнознавство. Багато науковців перебували в довгому пошуку вирішення проблеми синтезу мови та культури. Зокрема, на початку ХХІ ст. сформувалась лінгвокультурологія, завданням якої стало визначити, яким чином мова розкриває культуру народу. Основною категорією цієї науки є концепт. Поняття «концепт» розглядається з різних позицій, що і призводить до відсутності єдиного визначення цього терміна. Концепти не тільки по-різному розуміють, але вони представляють сутності з протилежними та несумісними ознаками. Їх важко вписати до формально-логічних схем. У статті докладно розглянуто терміни «концепт» і «концептуалізація». Наведено структуру концепту та визначено типологію концептів. Результати дослідження показали, що концепти поділяються за ступенем абстрактності змісту – конкретні та абстрактні; за його природою – розумова картинка, схема, гіперонім, фрейм, інсайт, сценарій і калейдоскоп; за рівнем смислового наповнення – пропорційні, граничні та рудиментарні; за способом вираженості у мові – номіновані та неноміновані; за рівнем відображення народної ментальності – національні та універсальні. Зараз когнітивістика стала визнаним напрямом лінгвістики, що дає їй змогу посісти важливе місце серед інших напрямів антропоцентричної функціональної лінгвістики у ХХІ ст.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, когнітивні ознаки, концепт, концептуалізація, поняття.

Статья посвящена типологии концептов в современной когнитивной лингвистике. В ХХ ст. рядом с языкознанием существовали такие науки, как культурология и страноведение. Многие ученые находились в длительном поиске решения проблемы синтеза языка и культуры. Так, в начале ХХІ ст. сформировалась лингвокультурология, заданием которой стало определить, каким образом язык раскрывает культуру народа. Основной категорией этой науки является концепт. Понятие «концепт» рассматривается с разных точек зрения, что и приводит к отсутствию единого определения этого термина. Концепты не только по-разному понимают, но они представляют сущности с противоположными и несовместимыми признаками. Их трудно вписать в формально-логические схемы. В статье подробно рассмотрены термины «концепт» и «концептуализация». Представлена структура концепта и обозначена типология концептов. Результаты исследования показали, что концепты разделяются за уровнем абстрактности содержания – конкретные и абстрактные; за его природой – умственная картинка, схема, гипероним, фрейм, инсайт, сценарий и калейдоскоп; за уровнем смыслового наполнения – пропорциональные, предельные и рудиментарные; по способу выраженности в языке – номинированные и неноминированные; за уровнем отображения народной ментальности – национальные и универсальные. Сейчас когнитивистика стала признанным направлением лингвистики, что позволяет ей занять важное место среди других направлений антропоцентрической функциональной лингвистики в ХХІ веке.

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, когнитивные признаки, концепт, концептуализация, понятие.